

Ἀπὸ τὴν μίνησιν τῶν Ἰδεῶν

Ἡ ΛΟΓΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τοῦ Δρος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΥΛΙΚΟΝ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Πᾶσα ἐπιστήμη περιλαμβάνει, ὡς γνωστόν, ἄθροισμα ὁμοειδῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι διαρθρῶνται κατὰ σφαῖρας εἰς ἐνιαῖόν τι σύνολον δυνάμενον νὰ συγκρατῆ εἰς εὐσύνοπτον ἐνότητα τὸ περιεχόμενον ἐκάστης σφαίρας. Αἱ γνώσεις αὗται, διαδηλοῦσαι τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι ἐρευνῶντες ἐπὶ τῇ βάσει ἀμετακινήτων ἀρχῶν τὰς ἀντικειμενικὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων καὶ φαινομένων βαθμιαῶς συνάγουν, ἐρμηνεύουν, κατὰ τὸ δυνατόν, μετ' ἀποδεικτικῆς βεβαιότητος τὸν κόσμον αὐτὸν τῶν φαινομένων καὶ τῶν πραγμάτων τῆς ζωῆς. Διὰ τοῦτο ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ὁδηγῶν εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς περι κόσμου καὶ βίου πραγματικότητος καὶ δύνανται ν' ἀποτελέσουν ἐν γενικὸν εἰς ὅλην τὴν πραγματικότητα ταύτην ἀναφερόμενον πνευματικὸν συγκρότημα. Τὸ περιορισμένον ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, μὴ δυνάμενον νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὁλότητα τοῦ συγκροτήματος τούτου καὶ νὰ περιλάβῃ ὑπὸ ταύτην τὸ σύνολον τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐπιφέρει σκόπιμον κατανομήν τῶν γνώσεων εἰς περιοχὰς ἢ σφαῖρας, αἵτινες ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ποικιλιῶν αὐτῶν, τῶν ἐνεργειῶν ἡμῶν καὶ τῶν σκοπῶν τοῦ βίου συναρμολογούμεναι παρουσιάζουν τὰς ἐπὶ μέρους ἐπιστήμας τῆς οἰκονομίας, τοῦ δικαίου, τοῦ ἠθικοῦ, τῆς τέχνης κ.ο.κ. Διὰ τῆς κατανομῆς, ἐν τούτοις, ταύτης δὲν κατανέμεται καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ἐρμηνευομένη γενικὴ περι κόσμου καὶ βίου πραγματικότης, ἀποτελεῖ ἐκεῖνη ἐνιαίαν ὑπόστασιν, ἣτις ἔχει ὑπόθεσιν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ καὶ γενικώτερον τὸ σύνολον τοῦ κόσμου. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου, προτιθέμενος ὁ ἄνθρωπος νὰ προβῆ εἰς τὴν διάρθρωσιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιστημῶν, ἐπιζητεῖ νὰ προσδιορίσῃ τὰ πλαίσια καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις αὐτῶν, διότι μόνον οὕτως θὰ δυνηθῆ νὰ καταδείξῃ τὴν συνοχήν αὐτῶν, τὴν ὑπὸ τῆς ὅλης πραγματικότητος ὑπαγορευομένην. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἔχει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐφεσιν νὰ ἐπιφέρῃ ταξινόμησιν πασῶν τῶν σφαιρῶν τῶν γνώσεων εἰς σύστημα ἐπιστημῶν καὶ δὴ ὑπὸ τοιαύτην συγκρότησιν, ὥστε νὰ ἐκφράξῃ τοῦτο λογικῶς τὴν γενικὴν περι τοῦ κόσμου πραγματικότητα.

Σκοπὸς ἤδη ἡμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐργασίᾳ εἶναι νὰ καταδείξωμεν ἂν κατορθοῦται ἡ λογικὴ αὕτη διάρθρωσις τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν καὶ κατὰ ποῖον τρόπον τοῦτο ἐπιτυγχάνεται.

Εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ ἐξετάσωμεν πρότερον τὸν τρόπον τῆς διεισδύσεως ἡμῶν εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστημῶν, ὡς καὶ τὸν τρόπον τῆς διαμορφώσεως αὐτῶν.

ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΕΙΣΔΥΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΣ

Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ καθορίσωμεν τὸν τρόπον, καθ' ὃν γίνομεθα κάτοχοι τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἀποκτῶμεν τὰς γνώσεις, αἵτινες οὐχὶ ὑφ' ἡμῶν, ἀλλ' ὑπ' ἄλλων ἐδημιουργήθησαν καὶ αἵτινες τοιοῦτοτρόπως ἀνεπτύχθησαν ὥστε νὰ παρουσιάζουν ἤδη ἀντικειμενικότητα καὶ γενικὸν κῦρος. Ἐὰν τοῦτο ἀπετέλει σκοπὸν ἡμῶν, τότε θὰ ἀνεφαίνετο ὡς πρώτη ἠθικὴ ἀπαίτησις ἢ κατανόησις τῶν ξένων τούτων γνώσεων. Αὕτη δέ, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἐξυπηρετῆται ὑπὸ τῆς ἐκ φύσεως ἐπιδιώξεως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς νὰ κατανοῇ τοὺς ἄλλους καὶ τὸν ἑαυτὸν τῆς, καθίσταται δυσχερῆς διότι προϋποθέτει συγκέντρωσιν τῶν γνωστικῶν ἱκανοτήτων τῆς ψυχῆς καὶ δημιουργίαν τῆς γνωσιολογικῆς ἐκείνης λειτουργίας, ἥτις θὰ πρέπει νὰ ἔχη ὡς ὑπόθεσιν νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς συνειδήσεως ἡμῶν πρὸς τὰς συνειδήσεις ξένων ἀτόμων καὶ πρὸς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς αὐτῶν. Θὰ ἦτο δὲ ἡ ἐπικοινωνία αὕτη ἔτι πλέον δυσχερεστέρα ἐκ τοῦ λόγου ὅτι αἱ ξένοι συνειδήσεις ἀνεφάνησαν εἰς παλαιότερας ἐποχὰς καὶ ἔσχον ἐπιδράσεις κοσμοθεωριῶν, αἵτινες οὐχὶ σπανίως ἔχουν ἤδη ἀπολέσει τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν. Βεβαίως αἱ δυσχέρειαι αὗται ἐξουδετεροῦνται ἐκ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς εὕρισκομένων γνωστικῶν ἱκανοτήτων. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποτελεῖ ἤδη αἴτημα τῆς ἐργασίας ἡμῶν. Διότι δὲν ὑπάρχει ἐνταῦθα προϋπόθεσις τῆς ἐπιτυχοῦς ἐρεύνης τοῦ θέματος ἡμῶν ἢ ἀνάγκη τῆς γνωστικῆς κινήσεως τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ τῆς διεισδήσεως εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς συνειδήσεως τῶν ξένων ἀτόμων. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὡς αἴτημα ἀναφαίνεται ἡ διακρίβωσις γενικῶς τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διαρθροῦται τὸ περιεχόμενον ἐκάστης ἐπιστήμης. Διότι παρ' ὅλην τὴν ποικιλίαν τῶν κατευθύνσεων καὶ τῶν σκοπῶν τῶν ἐπιστημῶν ἀκολουθεῖ ἡ διαμόρφωσις αὐτῶν κοινὴν διαδικασίαν καὶ ὁμοίωτον λειτουργίαν ἱκανὴν νὰ στηρίξῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα αὐτῶν. Πρὸς ταύτην τὴν μορφήν τῆς καλλιέργειας αὐτῶν προχωροῦμεν ἤδη, δεδομένου ὅτι ἡ γνῶσις αὕτη θὰ διευκολύνῃ τὴν προσπάθειαν ἡμῶν εἰς τὴν ἐρευναν τῆς λογικῆς συγκροτήσεως τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν.

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστημῶν, ἐφ' ὅσον συναπαρτίζεται ἐκ γνώσεων, διαμορφοῦται κατὰ τὸν τρόπον ἐκεῖνον, περὶ τοῦ ὁποίου διαπραγματεύεται ἡ γνωσιολογία. Αὕτη διδάσκει ὅτι ἀφετηρία διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς γνώσεως εἶναι ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ ὑποκειμένου, ἥτοι ἡ ψυχολογικὴ ἐργασία, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν κίνησιν τῆς ψυχῆς ἐπὶ τῶν δεδομένων τῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τὴν βίωσιν δηλονότι τῆς γνώσεως διαδηλοῦται ἡ ὁρμὴ πρὸς τὸ εἰδέναι, καθ' ἣν ἐπιτελεῖται ἡ ἐνεργὸς συμβολὴ τοῦ Ἐγὼ μας εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς γνώσεως. Κατὰ ταύτην ἐπιτυγχάνεται ἡ κατ' ἀρχὰς αἰσθητικὴ παρουσία τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων εἰς τὴν συνείδησιν καὶ οὕτω δημιουργεῖται ἡ πρώτη οἰκείωσις τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου.

Ἡ ψυχὴ, ἐν τούτοις, δὲν εἶναι ἱκανοποιημένη ἐκ τῆς ἐποπτικῆς ταύτης παρουσίας τῶν ἀντικειμένων εἰς τὴν συνείδησιν. Καλλιεργεῖται ἐκ τούτου εὐρύτερος προσδιορισμός, ὅποτε ἀνακύπτει τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐνέρ-

γειαν ταύτην ἀναλαμβάνει ἡ διάνοια, ἣτις φανερώνει τὴν ὑπὸ τῆς βιώσεως προκαλουμένην ἐπέμβασιν τοῦ λόγου. Αὕτη τίθεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος μεταξύ δόξης καὶ νοῦ, διότι ἔργον ταύτης εἶναι ἡ ἐξουδετέρωσις τῆς ἀσφαfeίας, ἣτις ὑπάρχει εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς δόξης.

Ἀνικανοποίητος ὅμως παραμένει καὶ πάλιν ἡ ψυχὴ ἐκ τῆς ἐνεργείας τῆς διανοίας, διότι τὸ ὑπ' αὐτῆς κατεργασθὲν δὲν παύει νὰ εἶναι συνδεδεμένον μετὰ στοιχείων τοῦ αἰσθητικοῦ κόσμου καὶ τῆς ὑποκειμενικῆς διαθέσεως. Τὴν ἐξάλειψιν τούτων ἐπιτυγχάνει ὁ νοῦς, ὅστις ποδηγετεῖ τὸν λόγον, ὥστε νὰ λειτουργῇ οὗτος ὠρίμως καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὴν καθαρὰν γνώσιν. Κυρία αἰτία πρὸς τοῦτο δὲν εἶναι ὠρίμως καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὴν καθαρὰν γνώσιν. Κυρία αἰτία πρὸς τοῦτο δὲν εἶναι ὠρίμως καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὴν καθαρὰν γνώσιν. Κυρία αἰτία πρὸς τοῦτο δὲν εἶναι ὠρίμως καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὴν καθαρὰν γνώσιν. Κυρία αἰτία πρὸς τοῦτο δὲν εἶναι ὠρίμως καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὴν καθαρὰν γνώσιν. Κυρία αἰτία πρὸς τοῦτο δὲν εἶναι ὠρίμως καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὴν καθαρὰν γνώσιν. Κυρία αἰτία πρὸς τοῦτο δὲν εἶναι ὠρίμως καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὴν καθαρὰν γνώσιν.

Τὴν ἄποψιν ὅτι τὴν ἱκανότητα τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ἀληθοῦς προσδίδει εἰς τὸν λόγον ἡ συμβολὴ τοῦ νοῦ ἰδιαίτερος ἐδίδαξεν ἡ φιλοσοφία τῆς ἀρχαιότητος.

Οὔτω κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν ὁ νοῦς εἶναι «ἄπειρον καὶ αὐτοκρατὲς καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι, ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἐπ' ἑωυτοῦ ἐστιν. . . καὶ γνώμην περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει καὶ ἰσχύει μέγιστον» καὶ ὅσα γε ψυχὴν ἔχει καὶ τὰ μείζω καὶ τὰ ἐλάσσω, πάντων νοῦς κρατεῖ. . . καὶ πάντων διακόσμησε» (Ἀπόσπ. 12).

Ἡ κυριαρχία αὕτη τοῦ νοῦ παρέχει τὴν ἱκανότητα «σκοπεῖν τὸ ἄριστον καὶ βέλτιστον» (Πλάτωνος Φαῖδρον 97 d). Αὐτὸς ὡς κυβερνήτης τῆς ψυχῆς ὁδηγεῖ ταύτην πρὸς τὸν ὑπερουράνιον τόπον, πρὸς «τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης γένος» (Πλάτωνος Φαῖδρος 247 C). Καὶ καθιστᾷ ταύτην ἀλάθητον. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ψυχὴ ἀποκτᾷ τὴν πλήρη καθαρότητά της, γνωρίζει τὸ ἀντικείμενον, τὸ κατανοεῖ καὶ διαδηλώνει τὸν ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ νοῦ φωτισμόν της («ὅταν μὲν, οὐ καταλάμπει ἀλήθειά τε καὶ τὸ ὄν, εἰς τοῦτο ἀπερείσεται, ἐνόησέ τε καὶ ἔγνω αὐτὸ καὶ νοῦν ἔχειν φαίνεται») (Πλάτωνος Πολιτεία 508 d).

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡράκλειτος «τὸν λόγον τρίτην τῆς ἀληθείας ἀποφαίνεται οὐ τὸν ὅποιονδήποτε ἀλλὰ τὸν κοινὸν καὶ θεῖον. . .», «τοῦτον δὴ τὸν κοινὸν λόγον καὶ θεῖον καὶ οὐ κατὰ μετοχὴν γινόμεθα λογικοί, κριτήριον ἀληθείας φησὶν ὁ Ἡράκλειτος ὅθεν τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι φαινόμενον, τοῦτ' εἶναι πιστὸν (τῷ κοινῷ γὰρ καὶ θεῖω λόγῳ λαμβάνεται), τὸ δὲ τιμὴ μόνῳ προσπίπτον ἄπιστον ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐναντίαν αἰτίαν». (H. Diels : *Die Frag. der Vors.*, I, 148, 20 - 24).

Ὁ λόγος συνεπῶς, ὁ ὑπὸ τοῦ νοῦ ποδηγετούμενος, ἀποκαλύπτει τὰς ἀληθεῖς γνώσεις καὶ παρέχει τὸ λογικὸν περιεχόμενον τοῦ ὄντος. Ἐπὶ δὲ τῶν δεδομένων τῆς λογικῆς ταύτης λειτουργίας ἐπισύρεται ἡ πίστις πάσης ὑγιоῦς σκέψεως.

Οὔτω παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ τοῦ ψυχολογικοῦ πυθμένος τοῦ ἀτόμου καλλιερгоῦνται διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ λόγου αἱ γνώσεις καὶ ἀποτελοῦν αὗται, ὡς περαιτέρω θὰ ἐξατάσωμεν, τὰ πρῶτα περιεχόμενα τῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ γνωσιολογία ὅμως ἐρμηνεύουσα τὸ φαινόμενον τῆς γνώσεως δὲν παραγνωρίζει ὅτι ἡ μετακίνησις τῆς λειτουργίας ταύτης ἐκ τῆς ψυχολογικῆς σφαιρας εἰς

τὴν λογικὴν καὶ δὴ ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἐν τῇ συνειδήσει ἀναπτυχθέντων ὁμοιωμάτων ἐπικουρεῖται ὑφ' ὀρισμένων ἀντικειμενικοποιήσεων τῶν περιεχομένων τῶν συνειδητῶν βιωμάτων τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ Hans Freyer διακρίνει τὰς ἐξῆς : α) Τὰς φυσιογνωμικάς, αἰτίνες παρουσιάζουσαι τὴν κατεύθυνσιν τῶν ἐκφραστικῶν κινήσεων χαρακτηρίζουν τὴν συμβολὴν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν οἰκείων περιεχομένων τῆς ψυχῆς, β) τὰς ἀντικειμενικάς ἐρμηνευτικάς, διὰ τῶν ὁποίων ἐρμηνεύονται αἱ ὡς ἄνω ἐκφραστικαὶ κινήσεις καὶ γ) τὰς ἀντικειμενικάς μορφολογικάς, αἰτίνες περιλαμβάνουν εἰς μορφὰς τὸ ἀντικειμενικὸν τοῦτο ἐρμηνευτικὸν περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀπομονωθῆ πλέον ἐκ τῶν οἰκείων ἀντικειμένων. Αἱ μορφαὶ αὗται, αἰτίνες, ὡς ἀνωτέρω ἐξητάσαμεν, ἀναφέρονται εἰς τὰ νοήματα τῶν ἀντικειμένων, παρουσιάζουν βεβαιότητα, διότι καταδεικνύουν συμπεράσματα, ἅτινα στηρίζονται εἰς ἀντικειμενικοῦ κύρους κριτήρια, ἐκφρασιν ζωῆς, διότι εἶναι προῖον τῆς πρὸς ἄλληλα ἐπικοινωνίας τῶν ἀτόμων, ὑπέρβασιν τῶν ὑποκειμενικῶν ἀντιλήψεων καὶ ὑποκειμενικῶν διαθέσεων, διότι προῆλθον ἐκ τῆς καλλιεργείας τοῦ λόγου, ἀντικειμενικότητα ὑπαγορευομένην ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κύρους αὐτῶν, δεδομένου ὅτι διὰ ταύτην εἰργάσθησαν πᾶσαι αἱ γνωστικαὶ ψυχικαὶ ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου καὶ βαθμὸν τινα τελειώσεως, ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς πληρότητος τῆς λειτουργίας τῆς γνώσεως.

Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι προοδευτικῶς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀποκάλυψις τοῦ τελείου. Τὸ δὲ τέλειον τοῦτο εἶναι τὸ λογικόν, ὅπερ στηρίζεται εἰς τὴν καθαρὰν λογικὴν λειτουργίαν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστήμης.

Τὴν ἄποψιν ταύτην περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστήμης εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸν Π λ α τ ω ν α, διότι οὗτος ἂν καὶ χρησιμοποιεῖ πολλάκις τὸν ὄρον «ἐπιστήμη», ἔνεκα συνηθείας, εἰς τὸ περιεχόμενον τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτει ἡ διάνοια, ἤτοι εἰς περιεχόμενον δεόμενον «ὀνόματος ἄλλου, ἐνεργεστέρου μὲν ἢ δόξης, ἀμυδροτέρου δὲ ἢ ἐπιστήμης» (Πολιτεία 533 d), ἐν τούτοις θεωρεῖ ὅτι τὴν τελείαν γνῶσιν μόνον ἡ ἐπιστήμη περιλαμβάνει (Πολιτεία 533 e).

Εἶναι δὲ αὕτη τελεία, διότι ἐπιτυγχάνεται ὑπὸ τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου (Πολιτεία 511 b), κατὰ τὴν πορείαν τῆς ὁποίας ἀπαλλάσσεται ἡ ψυχὴ τῶν δεσμῶν τοῦ σκότους καὶ ἐπέρχεται ἐπαναφορὰ τοῦ ἀρίστου μέρους αὐτῆς πρὸς τὴν θεάν τοῦ ἀρίστου εἰς τὰ ὄντα («ἐπαναγωγή τοῦ βελτίστου ἐν ψυχῇ πρὸς τὴν τοῦ ἀρίστου ἐν τοῖς οὐσί θεάν» (Πολιτεία 532 c).

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ ἐπιστήμη περιλαμβάνει τὸ αἰώνιον, διότι παρουσιάζει περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν στηρίζουν αἱ ἐξωτερικαὶ ὁμοιότητες, ἀλλὰ ἡ ἐπαγωγή καὶ ὁ συλλογισμὸς, ἐξ οὗ καὶ διαπιστοῦται ὅτι δὲν δύναται τοῦτο νὰ νοηθῆ ὑπὸ ἄλλην μορφήν (Ἠθικά Νικομάχεια VI, 3, 1139 b 22 - 36).

Ὅθεν εἶναι καταφανές ὅτι ἡ συμβολὴ τοῦ λόγου, ἡ πραγματοποιουμένη ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ νοῦ, προσδίδει κῦρος εἰς τὰς γνώσεις. Αὗται δὲ ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστήμης.

Τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς συμβολῆς τοῦ λόγου ἤτοι τὰ πρῶτα δεδομένα τῆς λογικῆς λειτουργίας εὐρίσκονται εἰς τὰς κρίσεις. Αὗται προσδιορίζουν λογικῶς τὴν οὐσίαν τῶν ὑποκειμένων καὶ ἀποδίδουν ταύτην διὰ τῶν κατηγορουμένων. Καὶ ναί

μὲν εἶναι τὸ περιεχόμενον τῶν κατηγορουμένων διάφορον ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων, δεδομένου ὅτι ἀποδίδουν ταῦτα μόνον γνωρίσματα τοῦ ὑποκειμένου. Καλλιεργηθέντα ὅμως ὑπὸ τοῦ λόγου ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν λογικὴν ἀπαιτήσιν τῆς θέσεως τῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐκφράζουσι περιεχόμενον ἀναγνωριζόμενον ὑπὸ τῆς ὁλότητος.

Ἄλλα πέρα τῶν κρίσεων καὶ ἄλλα σχήματα λογικῆς ἐνεργείας συμπληροῦν τὸ ἔργον τοῦ ὑπὸ τοῦ νοῦ ποδηγετουμένου λόγου. Τοῦτο δηλαδὴ ἐπιτελεῖται διὰ τῶν κρίσεων καὶ συλλογισμῶν, ὀρισμῶν καὶ ἀποδείξεων καὶ γενικῶς διὰ πάσης λογικῆς λειτουργίας. Διὰ ταύτης δὲ πραγματοποιεῖται ὑπέρβασις ὄχι μόνον ἐκ τοῦ κόσμου τῶν αἰσθητικῶν δεδομένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν ποικιλιῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι ὀφείλονται τόσον εἰς τὰ ἀπειροπληθῆ ἀτομικὰ βιώματα καὶ τὰς διαφοροποιήσεις τῶν ἀτομικῶν ἀναγκῶν, ὅσον καὶ εἰς τὰς παραλλαγὰς τῶν ἀπαιτήσεων, τὰς ὁποίας δημιουργεῖ τὸ περιβάλλον τῶν ἀτόμων. Δημιουργεῖται δηλαδὴ τότε περιεχόμενον ἀηλλαγμένον δογματισμοῦ καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ ἄλλοτριᾶς ἐπιδράσεως, τὰς ὁποίας κοσμοθεωρίαι ἢ ἄλλαι σκοπιμότητες δημιουργοῦν.

Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα : Εἶναι διαρκῆς ἡ ἀναγνώρισις αὕτη τῶν δημιουργημάτων τοῦ λόγου; Ποῦ ὀφείλεται τὸ γεγονός ὅτι αἱ ἐκάστοτε πεποιθήσεις τυγχάνουσι μὲν ἐπιδοκιμασίας ἐκ μέρους ὀρισμένων τόπων ἢ ἐποχῶν, δὲν ἀποτελοῦν ὅμως καὶ περιεχόμενον ἀπολύτου κύρους; Διατί ἡ ὄριμος σκέψις τῶν ἀνθρώπων διὰ μέσου τῶν αἰῶνων παραλλάσσει;

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἐκυριάρχησαν ἀρχαί, τὰς ὁποίας ἡ σημερινὴ λογικὴ δὲν ἀναγνωρίζει. Τοῦτο δὲν ἐπιχειροῦμεν βεβαίως νὰ στηρίξωμεν ἐπὶ τοῦ γεγονότος, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἡ νόησις τῶν πρωτογόνων, ὡς αὕτη ὑπὸ τοῦ Levy - Brohl ἔχει ἐρμηνευθῆ. Διότι ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῆς σκέψεως τῶν πρωτογόνων καὶ τῶν ὀρίμων. Ἡ σκέψις τῶν πρωτογόνων, ὡς εἶναι γνωστόν, προσδιορίζεται ὑπὸ ἐξωτερικῶν κοινῶν παραγόντων, ὡς εἶναι τὰ ἐπουσιώδη ἀλλ' ἐντυπωσιακὰ αἷτια, ἡ ὑπόστασις τοῦ χώρου τοῦ συνδεδεμένου μὲ τὰ διάφορα περιστατικά του, τὰ θεωρούμενα ὑπ' αὐτῶν ὡς δρώντα διὰ τῶν αἰσθητικῶν δεδομένων ἀόρατα καὶ πολλάκις ἀνεπιθύμητα ὄντα κ.ο.κ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐξωτερικοὶ οὗτοι παράγοντες εἶναι κοινοί, γίνεται καὶ ἡ νόησις αὐτῶν ἀπὸ κοινοῦ ἀποδεκτὴ. Τοῦναντίον ἡ ὄριμος σκέψις τῶν συγχρόνων παρουσιάζει μὲν ἀντικειμενικὸν κύρος, τοῦτο ὅμως δημιουργοῦν οὐχὶ οἱ κοινοὶ ἐξωτερικοὶ παράγοντες, ἀλλ' αἱ κοιναὶ ἐσωτερικαὶ μορφαί, αἵτινες ἐκαλλιεργήθησαν ὑπὸ τοῦ λόγου.

Ἡ διαφορὰ αὕτη τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς σκέψεως τῶν μὲν πρωτογόνων ὑπὸ ἐξωτερικῶν κοινῶν παραγόντων, τῶν δὲ ὀρίμων ὑπὸ τῶν μορφῶν τοῦ λόγου ἀποτελεῖ αἰτίαν τῆς ἐρεύνης οὐχὶ τῆς νοήσεως τῶν πρωτογόνων ἀλλὰ τῶν συγχρόνων. Ἡ νόησις ἐκείνων ἀναφέρεται, ὡς βλέπομεν, εἰς τὸ προλογικὸν στάδιον τῶν ἀνθρώπων, δι' ὃ καὶ παρουσιάζει κρίσεις ἀντιτιθεμένας πρὸς τὸν κοινὸν λόγον καὶ θρώπων, δι' ὃ καὶ παρουσιάζει κρίσεις ἡ ὄριμος νόησις σαφῶς παραγνωρίζει. Αἱ γενικῶς μορφᾶς σκέψεως, τὰς ὁποίας ἡ ὄριμος νόησις σαφῶς παραγνωρίζει. Αἱ μορφαὶ αὗται, ὡς εἶναι φυσικόν, μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νοήσεως δὲν κρατοῦν τὸ κύρος τῶν.

Ἄνεξαρτήτως συνεπῶς τῆς νοήσεως τῶν πρωτογόνων γεννᾶται δι' ἡμᾶς τὸ

ἔρώτημα : Ποῦ ὀφείλεται τὸ γεγονός ὅτι καὶ τῶν ὀρίμων ἢ νόησις δὲν διατηρεῖται διὰ παντός;

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ κρίσεων, ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ λόγου καλλιεργηθεισῶν, αἵτινες ὅμως ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῶν διδασκῶν ὀρισμένων σχολῶν ἢ κοσμοθεωριῶν. Αἱ κρίσεις αὐτῶν πειθαρχοῦν εἰς τοὺς νόμους τῆς λογικῆς. Σημειοῦν, ἐν τούτοις, τὰ περιεχόμενα ταῦτα παραλλαγᾶς οὐχὶ σπανίως πρὸς ἄλληλα ἀντιτιθεμένας. Οὕτω τὰ περιεχόμενα τοῦ Μυστικισμοῦ ἢ τοῦ Ψυχολογισμοῦ περιλαμβάνουν μὲν ἐννοίας ὀρθῶς ἐκ τῶν οικείων γενῶν διὰ τῆς προσθήκης τῆς εἰδοποιοῦ διαφορᾶς διαμορφωθείσας, κυριαρχοῦντα ὅμως ταῦτα εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν ἀποτελοῦν αἰτίαν ἀντιθέσεων μεταξὺ τῶν καὶ μάλιστα καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ψυχὴ δονεῖται ἐκ τῆς ἐφέσεως τῆς ἀναζητήσεως τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἀληθοῦς.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὡς βαθυτέρα ἐξέτασις ἀποκαλύπτει, ὀφείλεται προφανῶς εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν κατευθύνσεων, τὰς ὁποίας ἡ ζωὴ πραγματοποιεῖ ἐπὶ τῆς πραγματικότητος τῆς ὀλότητος. Πρόκειται δηλ. ἐνταῦθα περὶ περιεχομένων, ἅτινα στηρίζονται εἰς μορφὰς σκέψεως ὑπὸ τοῦ λόγου καλλιεργηθείσας ἄλλ' ὀρισμένην μόνον κατευθύνσιν ἐξυπηρετούσας. Οὕτως αἱ μορφαὶ αὗται τῆς σκέψεως ἐρμηνεύουν μὲν τὴν πραγματικότητα, τοῦτο ὅμως ἐπιτελοῦν ὑφ' ὀρισμένου πρῆσματος καὶ ὀρισμένην κατευθύνσιν. Διὰ τοῦτο παρουσιάζεται τὸ φαινόμενον ὅτι τὰ περιεχόμενα ταῦτα διαθρώνονται ἐπὶ τῇ βάσει νόμων, οἵτινες ἀποτελοῦν γνῶρισμα ὀρισμένης μόνον κατευθύνσεως ἢ κοσμοθεωρίας.

Δὲν εὐρισκόμεθα συνεπῶς εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην πρὸ κρίσεων ἀτελῶς ὑπὸ τῆς λογικῆς καλλιεργηθεισῶν, ἀλλὰ πρὸ κρίσεων ἐξυπηρετουσῶν οὐχὶ ὀλόκληρον τὴν περὶ κόσμου καὶ βίου πραγματικότητα, ἀλλὰ πτυχὴν τινα μόνον ταύτης, τῆς ὁποίας ἡ σημασία ἔχει σχέσιν, ὡς ἐτονίσσαμεν, πρὸς ὀρισμένην μόνον κατευθύνσιν.

Ἄν ἦτο δυνατὴ ἡ ὑπὸ τῆς διανοίας σύλληψις ὄλων τῶν σημασιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰς κατευθύνσεις ὄλων τῶν πτυχῶν τῆς ἰδίας πραγματικότητος, τότε διὰ τὸ κῦρος αὐτῶν οὐδεὶς ἐνδοιασμός θά ἐδικαιολογεῖτο. Ὁ περιορισμός ὅμως τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀσκούμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος ὀρισμένης μόνον κατευθύνσεως, ἀποτελεῖ αἰτίαν καὶ περιορισμένης διαρκείας τῶν σχετικῶν κρίσεων. Ἡ δὲ ἀναγνώρισις αὕτη ἰσχύει τόσον μόνον ὅσον διατηρεῖται καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς οικείας κατευθύνσεως ἢ κοσμοθεωρίας. Ὅταν ἡ νόησις τῶν ἀνθρώπων στραφῇ πρὸς ἄλλην πτυχὴν τῆς πραγματικότητος, τότε καλλιεργείται καὶ τὸ κῦρος νέων κρίσεων. Ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐν τούτοις συνένωσις τῶν κρίσεων τούτων, ἥτις προσιδιάζει πρὸς ὅλας τὰς πτυχὰς καὶ τὰς κατευθύνσεις τῆς πραγματικότητος, ὑπὸ ὀριμότερας σκέψεως βαθμηδὸν ἐπιτυγχανομένη, ἀμβλύνει προοδευτικῶς πάντα ἐνδοιασμόν καὶ διασφαλίζει τὴν ὁδὸν διὰ τὴν ἐδραίωσιν τοῦ ἀπολύτου κύρου αὐτῶν.

Μέχρι τοῦδε ἐξητάσαμεν τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας τῶν γνώσεων, αἵτινες ἀποτελοῦν τὰ πρῶτα περιεχόμενα τῶν ἐπιστημῶν. Ἐγνωρίσαμεν ἐπίσης καὶ τὴν αἰτίαν, ἔνεκεν τῆς ὁποίας ἡ ὀριμὸς σκέψις τῶν ἀνθρώπων παραλλάσσει διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἡδὴ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα : Πῶς διαθρώνονται λογικῶς αἱ γνώ-

σεις αὐται πρὸς ἀλλήλας ὥστε νὰ συναπαρτίξουν τὴν ἐνότητα τῆς ἐπιστήμης ;

Ἐτονίσθη ἀνωτέρω, ὅτι ἐκάστη κρίσις, ἐκφράζουσα μορφήν ἐιδικῆς τινος σκέψεως, ἐρμηνεύει στοιχεῖόν τι τῆς πραγματικότητος κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς κατευθύνσεως, τὴν ὁποίαν ἡ ζωὴ δημιουργεῖ ἐπὶ τῆς ἰδίας πραγματικότητος. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι τὰ διάφορα νοήματα τῶν κρίσεων τούτων ἀποδίδοντα ὁμοειδεῖς γνώσεις συναπαρτίξουν τὸν εἰδικὸν ἐκεῖνον κόσμον, ὅστις ἐντάσσεται εἰς τὴν ἐρμηνευομένην πραγματικότητα κατὰ τρόπον ἀποδίδοντα ἐν τῷ συνόλῳ τὸ νοητικὸν περιεχόμενον τῆς οἰκείας κατευθύνσεως.

Ἡ κατάταξις τούτων συγκροτεῖ πυραμίδα ἐννοιῶν, ἀναφερομένων εἰς ὁμοειδεῖς γνώσεις, τὰς γνώσεις τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης, εἰς τὴν ὁποίαν πυραμίδα τὰ εἶδη, συναπτόμενα εἰς γένη καὶ ταῦτα ὡς εἶδη εἰς ἀνώτερα γένη, καταδεικνύουν τὰς ὑποδιαιρέσεις ἐκεῖνου τοῦ γένους, τὸ ὁποῖον κορυφούται ἐν ταύτῃ. Τοιούτοτρόπως διακλαδοῦται ἡ ἀνωτάτη ἐννοια λογικῶς εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ὑποδιαιρέσεις, ἥτις ὑπὸ τὴν τελείαν μορφήν αὐτῆς ἀκολουθεῖ μαθηματικὴν διακλάδωσιν.

Διαφέρει ἐν τούτοις ἡ ἐπιτυγχανομένη λογικὴ διακλάδωσις τῶν ἐννοιῶν ἐκάστης ἐπιστήμης ἀπὸ τὴν διακλάδωσιν τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, καθ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε τὸ νόημα τοῦ ὑποδιαιρουμένου γένους ἐν τῇ ἐπιστήμῃ νὰ ἀποσαφηνισθῇ καθ' ὅλα τὰ γνωρίσματά του, ὡς τοῦτο ἐπιτυγχάνεται εἰς τὰ μαθηματικά, οὔτε ἐκάστη ὑποδιαιρέσις νὰ συνεχισθῇ σαφῶς. Διὰ τοῦτο ἡ διακλάδωσις αὕτη εἶναι ἐν τινι βαθμῷ ἀτελής. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον πᾶσα ἐπιστήμη παρουσιάζει κατ' ἀρχὰς ἀτέλειάν τινα ἐν τῇ διαρθρώσει τῶν ἐννοιῶν τῆς.

Ἡ δυσχέρεια ὅμως αὕτη τῶν διακλαδώσεων τούτων δὲν παραμένει. Ἐξουδετεροῦται καὶ πάλιν βαθμηδὸν διὰ τῆς πληρεστέρας λογικῆς λειτουργίας. Καὶ ναὶ μὲν ἀποκαλύπτει ἡ ζωὴ ἐκάστοτε νέας κατευθύνσεις, αἵτινες ἐν τῇ ἐρμηνευομένη ὑπ' αὐτῶν πραγματικότητι ἐπιτείνουν τὴν μνημονευθεῖσαν δυσχέρειαν. Ἡ προσπάθεια ὅμως τῶν ἀνθρώπων ἐπιζητοῦσα διηνεκῶς διὰ τῆς ἐνεργεστέρας, ὡς εἶδομεν, συμβολῆς τοῦ νοῦ τὴν ὀριμωτέραν σκέψιν, κατορθώνει νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ γεγονός τῆς τελειοτέρας διὰ τῶν ἐννοιῶν συγκροτήσεως καὶ σταθερωτέρας λογικῆς κατατάξεως τῶν ἐπιστημῶν. Διότι ὁ νοῦς δίδει εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἰκανότητα ὡς ὀδηγὸς αὐτῆς νὰ λειτουργῇ μὲ πᾶσαν καθαρότητα. Ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν αὐτοῦ κινεῖται αὕτη πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ διαρθρώνει τὴν ὀρθὴν σκέψιν φωτιζομένη ὑπὸ τῆς ἰδέας. Ἡ ἰδέα μάλιστα τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι «τὸ παρέχον τὴν ἀλήθειαν τῆς γινωσκομένης καὶ ἡ αἰτία τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀληθείας» (Πλάτωνος Πολιτεία 508 e). Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, ὅτι κατὰ τὴν ὀριμον λογικὴν κίνησιν τῆς ψυχῆς ἔχομεν τὴν παρουσίαν τῆς ἰδέας εἰς τὴν ζῶην ἢ τὴν μέθεξιν τῆς ζωῆς εἰς τὴν ἰδέαν. Ὅταν δὲ τοῦτο καταστῇ δυνατόν, τότε ἐπιτυγχάνομεν τὴν τελείαν λογικὴν κατάταξιν τῆς ἐπιστήμης, τότε ἀναφαίνεται ἡ σαφήνεια τοῦ ὑποδιαιρουμένου γένους καθ' ὅλα τὰ γνωρίσματα καὶ συνεχίζονται ὀρθῶς πᾶσαι αἱ ὑποδιαιρέσεις. Ὅθεν κρατοῦντες τὴν λογικὴν καὶ διάρθρωσιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιστημῶν ἔχομεν τὴν συνένωσιν τῶν ὁμοειδῶν γνώσεων εἰς ὀργανικὴν σύνθεσιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶναι δυνατόν νὰ προχωρῇ ὁ ἔρευνητὴς τοῦ περιεχομένου ταύτης ἀναλυτικῶς ἐκ τῶν ἀνωτέρων γενῶν πρὸς

τὰ κατώτερα εἶδη ὡς καὶ ἐξ ἀντιθέτου συνθετικῶς ἐκ τῶν μερῶν τούτων πρὸς τὰ οἰκεῖα γένη. Οὕτω δημιουργεῖται ἡ ἐνότης τῆς ἐπιστήμης.

Η ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Αἱ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἔχουν τὸ κοινὸν γνώρισμα ὅτι ἐρμηνεύουν τὴν αὐτὴν ὄντολογικὴν πραγματικότητα. Διαφοροποιηθεῖσαι ἐν τούτοις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδιαιτέρας ἀπόψεως ἢ κατευθύνσεως, ὑφ' ἣν καὶ συνεκροτήθησαν, ἐρμηνεύουν τὴν τεθεῖσαν ἄποψιν ἐπὶ τῆς πραγματικότητος ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἰδιαιτέρας ἐπιστήμης καὶ συνιστοῦν τὸ οἰκεῖον ἐπιστημονικὸν ὕλικόν. Οὕτω δημιουργοῦνται αἱ σφαῖραι τῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες διακρίνονται ἐκ τῶν ἰδιαίτερων νόμων, οἱ ὅποιοι κυριαρχοῦν ἐν αὐταῖς.

Γεννᾶται ὁμως ἡδη τὸ ἐρώτημα : Πῶς κατορθοῦται νὰ διαμορφοῦται ἡ ποικιλία τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιστημῶν ; Ποία ἡ ὁδὸς τῆς διαφοροποιήσεως αὐτῶν καὶ πῶς διαπιστοῦται ἡ λογικὴ θεμελιώσις τῶν ;

Ὁ ἄνθρωπος διακρινόμενος τῶν ἄλλων ἐμβίων ὄντων θέτει, ὡς εἶδομεν, σκοποὺς ἐν τῇ ἐνεργείᾳ του καὶ ζητεῖ διὰ τῆς καταλλήλου συμβολῆς, τὴν ὁποίαν ἢ συνειδήσις του καλλιεργεῖ, νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτοὺς ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν πρὸς τὸ ὑπέρτατον ἀγαθὸν ἐξέλιξιν. Γέφυραν πρὸς τοῦτο ἀποτελοῦν αἱ κατὰ τὴν συμβολὴν ταύτην ἀποκτηθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ γνώσεις. Αὗται κατὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐν τῇ συνειδήσει τιθεμένων σκοπῶν κατατασσόμεναι εἰς σφαῖρας ἐναρμονίζονται πρὸς τὰς κατευθύνσεις, αἵτινες ὑπὸ τῶν σκοπῶν τούτων διαπιστοῦνται, καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ ἕνα ἐκ τῶν σοβαρωτέρων παραγόντων διαφοροποιήσεως τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιστημῶν, δεδομένου ὅτι ἡ κατάταξις αὕτη περιλαμβάνει ὁμοειδεῖς μόνον γνώσεις. Ἐν τῇ συνειδήσει συνεπῶς μορφοποιοῦνται τὰ πρῶτα βιώματα τῶν ἐπιζητήσεων τοῦ ἀνθρώπου εἰς γνώσεις, ἐκεῖ διαρθρῶνεται τὸ πρῶτον ἢ ποικιλία τοῦ κόσμου τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐκεῖ διὰ τῶν γνώσεων γίνεται νοητὴ τμηματικῶς ὑπὸ τὰς ποικίλας αὐτῆς κατευθύνσεις ἢ περὶ κόσμου καὶ βίου πραγματικότης. Οὕτως ὁ νοητὸς κόσμος τῆς πραγματικότητος ταύτης ἀποτελεῖ ἀντικειμενικοποιήσιν τῆς λογικῶς λειτουργούσης συνειδήσεως.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ αἰτία τῆς διαμορφώσεως τῆς ποικιλίας τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιστημῶν εὐρίσκεται εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς, διότι ἡ ζωὴ ἀναπτύσσει τὰς διαφοροποιήσεις καὶ τὴν ποικιλίαν σκοπῶν καὶ κατευθύνσεων τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως. Ἐκεῖθεν ἐκ τῆς ἀντικειμενικοποιήσεως ταύτης προέρχονται αἱ ποικιλίαι τῶν νοητῶν περιεχομένων τῶν ἐπιστημῶν τῆς οἰκονομίας τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς κ.ο.κ.

Αἱ ἐκδηλώσεις ὁμως αὗται τῆς ψυχῆς χαρακτηρίζουσαι τὴν ἀνωτέρω ἐξηγηθεῖσαν τρίτην μορφήν ἀντικειμενικοποιήσεως, ἦτοι τὴν ἀντικειμενικὴν μορφολογικὴν, καὶ περιλαμβάνουσαι, ὡς ἐκ τούτου, τὰ ἀπομεμονωμένα ἐκ τῶν οἰκείων ἀντικειμένων ἐρμηνευτικὰ περιεχόμενα τῶν φυσιογνωμικῶν κινήσεων τοῦ ἀνθρώπου, καλλιεργοῦνται, κατὰ τὸν Hans Freyer, πρότερον ἐν τῇ συνειδήσει ἐπὶ τῇ

βάσει ιδιαιτέρων κινήτρων, έναρμονιζομένων πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς ψυχικῆς δυναμικότητος. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀναφαίνονται αἱ ἐξῆς πέντε κατηγορίαι ἀντικειμενικοποιήσεων :

1. Ἡ κατηγορία τοῦ πλάσματος (Gebilde). Τοῦτο ἀναφέρεται εἰς μορφήν συγκροτουμένην οὐχὶ διὰ τῆς συμβολῆς στοιχείων προερχομένων ἐξ ἄλλων περι-οχῶν τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ διὰ τῆς προβολῆς μόνον τῆς ὕφης, ἣτις δεσπό-ζει εἰς τὴν συνειδήσιν. Τὰ ἔργα τέχνης π.χ. παρουσιάζουν γραμμὰς καὶ ἀποχρώ-σεις, αἵτινες εἶναι δημιουργήματα μόνον τῆς συνειδήσεως.

2. Ἡ κατηγορία τοῦ σκεύους (Gerät). Τοῦτο παρουσιάζει μορφήν ἐξελικτικῶς δημιουργηθεῖσαν καὶ ὀφειλομένην κυρίως μὲν εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς σκοποὺς τῆς συνειδήσεως, δευτερευόντως δὲ καὶ εἰς τὴν συμβολὴν τῆς ἐξωτερικῆς πραγμα-τικότητος. Ἡ κατηγορία αὕτη προϋποθέτει ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀνωτέραν τινὰ βαθμίδα δυναμικότητος τῆς συνειδήσεως, διότι διαδηλοῖ τὴν ἰκανότητα ταύτης νὰ ἐνεργήσῃ τὴν δέουσαν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος. Ἐπὶ πλέον ὅμως ἐξ αἰτίας τῆς ἐξελιξέως καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος πα-ρουσιάζει ἢ μορφήν τοῦ σκεύους ἐν τινὶ βαθμῷ πλοκῆν δυναμένην νὰ ἐξουδετε-ρωθῇ μόνον διὰ τῆς στροφῆς τῆς ἐρευνητικῆς προσπάθειάς πρὸς τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἐξελιξέως τῆς μορφῆς. Τὰ δοχεῖα π.χ. ὕδατος ἀποτελοῦν σκεύη, ἅτινα ὀφεί-λονται εἰς τὴν παρουσίαν ἐν τῇ συνειδήσει σκοποῦ τινος καὶ εἰς τὴν συμβολὴν τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος. Συνδέονται ὅμως καὶ μετὰ στοιχείων, ὡς τὰ τῆς διακοσμῆσεως, ἅτινα προκαλοῦνται ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν καιρῶν καὶ δημιουργοῦν πλοκῆν δυναμένην νὰ ἐξουδετερωθῇ μόνον διὰ τῆς συνειδητοποιή-σεως τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῶν σκοποῦ. Ἐκεῖ δὲ εἰς τὸν σκοπὸν τούτον ἀνευρίσκεται καὶ ἡ πραγματικὴ σημασία τοῦ σκεύους.

3. Ἡ κατηγορία τοῦ συμβόλου (Zeichen). Εἰς τοῦτο διαπιστοῦται πάλιν ἡ συμβολὴ τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος, ὡς εἰς τὸ σκεῦος, διαδηλοῦται ὅμως ἐπὶ πλέον καὶ κυρίως ἐσωτερικὴ τις ἔκφρασις, καθ' ἣν διατυπῶνται ἐπὶ τοῦ ἐξω-τερικοῦ ἀντικειμένου εἰδικόν τι νόημα. Τὰ διάφορα μνημεῖα π.χ. συμβολίζουν νόημά τι, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν ἔκφρασιν ἐσωτερικοῦ τῆς ψυχῆς δημιουργή-ματος.

4. Ἡ κατηγορία τῆς κοινωνικῆς μορφῆς (Sozialform). Αὕτη ἀποτελεῖ δημι-ουργίαν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, διότι ἀντικειμενικοποιοῦσα τὰ βιώματα τῶν ἀνθρώ-πων προσδιορίζει — διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἀγαθοῦ τινός — κατ' οἰκεῖον τρόπον τὸν περαιτέρω ρυθμὸν καὶ τὴν διάρθρωσιν τῆς ἰδίας ζωῆς.

5. Ἡ κατηγορία τῆς καταρτίσεως (Bildung), ἣτις ἀναφέρεται εἰς τὴν μορφήν τῆς καλλιεργημένης ψυχῆς. Αὕτη ἀντικειμενικοποιοῦσα τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀτόμου διακρίνεται τοῦ πλάσματος ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι προϋ-ποθέτει ἀνωτέραν δυναμικότητα ψυχῆς, ρυθμίζουσαν τὴν μορφήν τῆς ζωῆς τοῦ ἰδίου ἀτόμου.

Αἱ ὡς ἄνω κατηγορίαι δὲν διαχωρίζουν βεβαίως τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον τῆς πραγματικότητος κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν διαίρεσιν τούτου εἰς κεχω-ρισμένας πρὸς ἀλλήλας σφαίρας ἐπιστημῶν. Δὲν δυνάμεθα δηλαδὴ νὰ θεωρή-σωμεν, ὅτι τὰ κύρια αἷτια τῆς διαφοροποιήσεως τῶν περιεχομένων τῶν ἐπιστημῶν

ἀποτελοῦν αἱ κατηγορίαι, τὰς ὁποίας ὁ Hans Freyer ἀποδέχεται κατὰ τὴν ἀντικειμενικοποίησιν τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως. Αἱ κατηγορίαι αὗται ἀναποκρινόμεναι πρὸς τὰς διαφόρους βαθμίδας τῆς πολιτιστικῆς ἰκανότητος τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καταδεικνύουν μόνον τὰς δυνατότητας τῶν ἀντικειμενικοποιήσεων τῆς συνειδήσεως τούτων, τὰς ὁποίας τὰ κίνητρα τῆς ζωῆς δύναται νὰ προκαλέσουν. Διὰ τοῦτο τὸ ἴδιον ἀντικείμενον δύναται νὰ προσδιορισθῇ ὑπὸ περισσοτέρων κατηγοριῶν. Παρατηρεῖται ἐν τούτοις, ὅτι διὰ τὰς σημαντικωτέρας κατηγορίας ἀπαιτεῖται παρουσία ψυχικῆς ὑφῆς ὑψηλοτέρας ἀξίας, δεδομένου ὅτι τότε μόνον εἶναι δυνατὴ ἡ καλλιέργεια τῶν ἀξιολογικωτέρων κατηγοριῶν.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο καταδεικνύει, ὅτι εἰς τὰς ὑψηλοτέρας ταύτας κατηγορίας ἡ συνειδήσις δονεῖται ὑπὸ ἐσωτερικοῦ δυναμιμοῦ ὅστις ὀφείλεται μὲν εἰς τὸν ὄπλισμόν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ λόγου, ἐξ οὗ καὶ διακρίνεται οὗτος τῶν ἄλλων ἐμβίων ὄντων, καλλιεργεῖται ὁμως καὶ λαμβάνει κατεῦθυσιν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως καὶ ἄλλων παραγόντων, οἵτινες εἶναι ἐσωτερικοὶ μὲν, ὅταν ἀσκήται ἡ ἐπιρροή τῶν σκοπῶν καὶ κατεῦθυνσεων τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου, ἐξωτερικοὶ δέ, ὅταν αἱ τάσεις αὗται εὐνοοῦνται ἢ δυσχεραίνωνται ὑπὸ τῶν ὄρων τῆς ζωῆς. Ἡ συμβολὴ συνεπῶς τῶν παραγόντων τούτων ἀποτελεῖ τὴν αἰτίαν τῆς ποικιλίας τῶν ἐπιστημῶν. Διότι κατὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ἀναπτύσσονται ἐκ τῆς ἐπιδράσεώς των αἱ διαφοροποιήσεις τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως. Τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ποικιλίαν τῆς κατεῦθυνσεώς του ἀντικειμενικοποιεῖται, ὡς εἶδομεν, ὡς περιεχόμενον τῶν ἐπιστημῶν.

Κατὰ τὴν ἀντικειμενικοποίησιν ταύτην παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς :

α) Ἐφ' ὅσον ἡ διάρθρωσις τοῦ περιεχομένου τούτου ὀφείλεται εἰς τὸν λόγον συνεργάζονται εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ αἱ οἰκεῖαι δυνατότητες τῆς ψυχῆς. Αὗται ὁμως ὑφίστανται ὅλας τὰς ἐπιδράσεις τῆς ζωῆς, εἰς τὰς ὁποίας συμπεριλαμβάνεται ἡ συμβολὴ ὄχι μόνον τῶν ἀνωτέρω μνημονευθειῶν ἐπιδράσεων τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν παραγόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιλήψεων τῶν παλαιότερων γενεῶν, χωρὶς εἶς τινὰς περιπτώσεις νὰ εἶναι δυνατὸς ὁ ἀποκλεισμός καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν μυθολογικῶν στοιχείων τῆς πρώτης ζωῆς. Διὰ τοῦτο πᾶσαι αἱ ἐπιδράσεις αὗται ἀναφαινόμεναι εἰς τὸν χῶρον τῆς ζωῆς προσδιορίζουν καὶ τὰς συνειδήσεις τῶν ἀτόμων καὶ προκαλοῦν τὴν ποικιλίαν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι τὰ περιεχόμενα τῶν ἐπιστημῶν ἀντικατοπτρίζουν ἐκεῖνας τὰς μορφάς, τὰς ὁποίας τὸ σύνολον τῆς ζωῆς καλλιεργεῖ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀτόμων. Ὅθεν ἡ κατεργασία τὴν ὅποιαν ἀσκεῖ ὁ λόγος ἐπὶ τῶν ἐπιδράσεων αὐτῶν, προσδίδει εἰς τὰ περιεχόμενα ταῦτα ἀντικειμενικὸν κῦρος, διαδηλούμενον ὄχι μόνον ἐκ τῆς ἐναρμονίσεως αὐτῶν πρὸς τὴν μορφήν τῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν περιεχομένων τούτων, ὡς μέσων ἀμοιβαίας ἐξυτηρητήσεώς των.

β) Τὸ ἀντικειμενικοποιούμενον περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως ἀποτελεῖ ὡς περιεχόμενον τῶν ἐπιστημῶν τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, ὅστις διαρθρώνει καὶ χαρακτηρίζει τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ναὶ μὲν ἡ συνειδήσις ἐξ αἰτίας τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν τούτων χωρίζει τὸν κόσμον αὐτόν, πέραν ὁμως τῶν παραλλαγῶν αὐτῶν ἀποκτᾷ τὸ πνεῦμα, ὅταν ἀντικειμενικοποιηθῇ καὶ ἀνα-

γνωρισθῆ ὑπὸ τῶν μελῶν μιᾶς κοινωνικῆς ομάδος, ἀντικειμενικὸν κύρος, ὅπερ διαπιστοῖ τὴν ἐσωτερικὴν του ἐνότητα καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου χαρακτηρίζεται τοῦτο ὡς ἀντικειμενικὸν πνεῦμα. Τοῦτο μὴ κληροδοτούμενον ἀλλὰ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν παραδιδόμενον καὶ συγκρατοῦν ἐν τῇ αὐτῇ μορφῇ ζωῆς τὰ ἄτομα προκαλεῖ τὴν ἄμιλλαν αὐτῶν, τὴν ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν ἐπ' ἀγαθῆς τῆς ὀλότητος ἐξυπηρέτησίν του καὶ καλλιέργειάν του.

Τὸ ἀντικειμενικὸν τοῦτο πνεῦμα, ὅπερ κατὰ τὰς πτυχὰς του συγκροτεῖ τὰς σφαίρας τῶν ἐπιστημῶν καὶ ὅπερ διὰ τῶν γλωσσικῶν συμβόλων διατυποῦται, διαρκῶς ἀναπτυσσόμενον κατατείνει πρὸς τὴν ἰδεώδη αὐτοῦ μορφήν, τὸ ἀπόλυτον πνεῦμα, ὅπερ κρατοῦν ἀπόλυτον ὑπερχρονικότητα καὶ ὑπεριστορικότητα δὲν δύναται νὰ συνειδητοποιηθῆ ὑπὸ τῶν ἐπὶ μέρους χώρων καὶ χρόνων. Ἄνῃκει ὅμως εἰς τὴν περιοχὴν τῆς καρδίας καὶ φωτίζει τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν καθαρότητα ταύτης, δι' ἧ καὶ ἔχει τὴν ἰκανότητα ὑπὸ τὰς οἰκείας προϋποθέσεις νὰ προκαλῆ συγκινήσεις, ἐξάρσεις τῆς ψυχῆς καὶ ἐξιδανίκευσιν τῶν ἀτόμων. Τὴν ὑπερχρονισυγκινήσεις, ἐξάρσεις τῆς ψυχῆς καὶ ἐξιδανίκευσιν τῶν ἀτόμων. Τὴν ὑπερχρονικότητα ταύτην τοῦ ἀπολύτου πνεύματος δὲν ἔχει τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, διότι σχετίζεται πρὸς τὰ πράγματα καὶ τὴν ἐκάστοτε μορφήν τῆς ζωῆς. Ἔχει ὅμως καὶ τοῦτο τὴν ἀναγνώρισίν του, ἐφ' ὅσον ρυθμίζει ἐκάστοτε τὴν μορφήν ταύτης τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦτο πιστοποιεῖ τὴν λογικὴν του θεμελίωσιν.

γ) Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, χωροῦσα βαθμίδον ἀφ' ἐνὸς μὲν κατὰ βάθος καὶ πλάτος πρὸς τὴν τελειότεραν καὶ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς διὰ τῶν ἐπιστημῶν ἐρμηνείαν τῆς ὄλης περι κόσμου καὶ βίου πραγματικότητος, ἀφ' ἐτέρου δὲ διὰ τῆς ἀποξενώσεώς του ἀπὸ παντὸς ἐγωκεντρικοῦ ἢ ἄλλου ἐφημέρου στοιχείου πρὸς ἰδεαλιστικὰς κατευθύνσεις, καταδεικνύει ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ κίνησις τῆς ψυχῆς εἶναι διαλογικὴ, διότι κατὰ ταύτην ἀποκαλύπτεται πλουσιώτερον βάθος αὐτῆς, καὶ διαλεκτικὴ, διότι ἀποκαθαίρεται ταυτοχρόνως τὸ βάθος τοῦτο ἀπὸ πᾶν ἀλλότριον στοιχείον. Ἀμφότερα ταῦτα πιστοποιοῦν καὶ πάλιν τὴν λογικὴν θεμελίωσιν πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, δεδομένου ὅτι ἡ διαλογικὴ καὶ διαλεκτικὴ αὕτη κίνησις ἀσκεῖται κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ λόγου. Ἡ ἐναρμόνισις ἄλλωστε τῶν ἀναπτυσσομένων σφαιρῶν τοῦ πνευματικοῦ κόσμου πρὸς τὴν ζωὴν ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητον κριτήριον τῆς λογικῆς ταύτης διαρθρώσεως.

ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Ἀνωτέρω ἐτονίσαμεν, ὅτι τὰ περιεχόμενα τῶν ἐπιστημῶν ἐκφράζουν τὸ πνευματικὸν περιεχόμενον τῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον καλλιιεργεῖται ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀτόμων. Μέλημα ἤδη ἡμῶν εἶναι νὰ προσδιορίσωμεν πῶς εἶναι δυνατὴ ἡ ἱεραρχικὴ κατάταξις καὶ ταξινόμησις τῶν ἐπιστημῶν, προκειμένου οὕτω νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν διάρθρωσιν αὐτῶν εἰς συγκρότημα ἐπιστημῶν, δυνάμενον νὰ ἐρμηνεύσῃ σαφῶς τὴν περι τοῦ κόσμου καὶ βίου πραγματικότητα. Τὸ συγκρότημα τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ λεγόμενον σύστημα τῶν ἐπιστημῶν. Ἐν αὐτῷ ἡ λογικὴ θεμελίωσις συνέχει καὶ συγκρατεῖ τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις αὐτῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ παρεχομένη ἐρμηνεία τῆς πραγματικότητος ἀντικατοπτρίζει τὴν πνευ-

ματικὴν ὠριμότητα τῆς ψυχῆς καὶ ἀποτελεῖ αὕτη διὰ τὸν μελετητὴν τῆς ζωῆς ἰδιαίτερον θέλημα.

Διὰ τὸ ἐπιτύχωμεν ὅμως τὴν διάρθρωσιν ταύτην ἐπιβάλλεται νὰ καθορισθῇ πρότερον ἢ βᾶσις τῆς κατατάξεως τῶν ἐπιστημῶν. Διότι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια καὶ δὴ ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις, ἐπὶ διαφόρων βάσεων στηριζομένη, παρέδωκε μέχρι τοῦδε εἰς ἡμᾶς πολλὰ καὶ ποικίλα συστήματα ἐπιστημῶν. Ὁ χῶρος ἀλλὰ καὶ ἡ φύσις τοῦ περιεχομένου τῆς ἐργασίας ἡμῶν δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἔρευναν καὶ ἀνάλυσιν οὐδὲ τῶν σπουδαιότερων ἐκ τούτων. Διότι καὶ αὕτη ἡ διάκρισις τῶν ἐπιστημῶν εἰς φυσικὰς καὶ πνευματικὰς, ἥτις στηρίζεται εἰς τὴν διάκρισιν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν τὰ φαινόμενα, τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐρευνώμενα, δὲν εὐρίσκει γενικὴν ἀποδοχὴν.

Διαπιστοῦται δὲ ἡ ἀτέλεια τῶν συστημάτων τούτων ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν ταξινομοῦνται πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι καὶ ἴκανὸς ἀριθμὸς τούτων, ἰδίᾳ νέων ἐπιστημῶν, παραμένει ἀπροσδιόριστος. Θεωροῦντες ἐν τούτοις ὅτι τὸ σύστημα τῶν ἐπιστημῶν πρέπει νὰ ἐκφράξῃ τὸ πνευματικὸν περιεχόμενον τῆς ζωῆς ἀγόμεθα εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι δυνάμεθα τὴν ἀτέλειαν τῶν μέχρι τοῦδε συστημάτων ἐν τινι βαθμῇ νὰ ἐξουδετερώσωμεν, ἂν προσδιορίσωμεν ὡς βᾶσιν διαρθρώσεως τοῦ συστήματος αὐτῶν τὸ μορφολογικὸν στοιχεῖον τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς. Τὸ σύστημα τοῦτο θὰ ἔχη τὴν δυνατότητα νὰ πλαισιώσῃ πάσας τὰς ἐπιστήμας, δεδομένου ὅτι προσδιοριζομένου ὑπὸ ἰδεατῶν προτύπων τοῦ περιεχομένου τῆς ζωῆς, ἅτινα ἀντικατοπτρίζουν καὶ τὰ μορφολογικὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς σκοποὺς ταύτης, θὰ ἔχη καὶ τὴν ὑπερβατικὴν θεμελίωσιν του. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὸ ἐκ τῆς κατατάξεως ταύτης προερχόμενον σύστημα θὰ ἔχη τὸ πλεονέκτημα ὅτι θὰ ἐπιτρέπῃ τὴν διάκρισιν τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, θὰ ἀποκαλύπτῃ τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις αὐτῶν καὶ θὰ εὐνοῇ τὴν φιλοσοφικὴν θεώρησιν τοῦ συνόλου τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν, ὅποτε θὰ εἶναι δυνατὸς καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς ἀξίας καὶ συμβολῆς ἐκάστης ἐκ τούτων εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς.

Παρατηρεῖται ἐν τούτοις ὅτι καὶ πάλιν δὲν ἐπιτυγχάνομεν ἐκ τούτου τὴν σταθερότητα καὶ τὸ ἀμετάβλητον τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν. Διότι τὰ ἰδεατὰ ταῦτα πρότυπα τῆς ζωῆς διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ὑφίστανται μεταβολὴν καὶ ἐξέλιξιν. Ἡ δὲ μεταβολὴ αὕτη δημιουργεῖ καὶ ἀντιστοίχους κοσμοθεωρίας, αἵτινες ὁδηγοῦν εἰς ποικίλα συστήματα. Οὕτως, διὰ τὸ νὰ ἀναφέρωμεν μόνον ἐν παράδειγμα, ἂν ἐξετάσωμεν τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀνθρώπων ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν θεῶν ἐναντι τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, παρατηροῦμεν ὅτι ἂν ὁ Μυστικισμὸς τῆς ἀρχαιοτάτης περιόδου, τὸν ὁποῖον εὐρίσκομεν εἰς τοὺς Ὀρφικοὺς καὶ τὸν Ἡσιόδον, διαδηλοῖ ἀπορρόφησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς του ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀναφαίνεται ἀργότερον εἰς τὴν θέσιν του ὁ Πανθεϊσμὸς τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τῶν Στωϊκῶν, ὅστις ταυτίζει τὸν θεὸν καὶ τὸν κόσμον καὶ ὅστις ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἡ ἀντίληψις ὅμως αὕτη δὲν παραμένει σταθερά. Δημιουργεῖται μεταγενέστερον ἡ Διαρχία τοῦ Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους, Νεοπλατωνικῶν κ.ά., ἥτις ἀποδέχεται ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς ζωῆς συντελεῖται τῇ ἀρωγῇ τῶν θεῶν, διὰ τὸ νὰ τονισθῇ κατόπιν καὶ ἡ Ἀθεΐα τοῦ Ἀνα-

ξαγόρου καὶ ἄλλων, οἵτινες ἀποδέχονται τὴν ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς ὡς φυσικὴν ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν θεῶν. Δὲν εἶναι συνεπῶς δυνατὴ ἡ διάρθρωσις τοῦ σταθεροῦ, διὰ παντὸς ἰσχύοντος, συστήματος τῶν ἐπιστημῶν.

Γεννάται ὁμως τὸ ἐρώτημα : Πῶς εἰς τὴν μεταβολὴν ταύτην τῶν συστημάτων τῶν ἐπιστημῶν διασφαλίζεται ἡ λογικὴ θεμελίωσις τούτων ;

Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο τὴν ἀπάντησιν δίδει ἡ δυνατότης τῆς ἑναρμόνισεως, ὡς εἶδομεν, τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν πρὸς τὸ ἰδεατὸν περιεχόμενον τῆς ζωῆς. Διότι ἡ ἑναρμόνισις αὕτη ἐπιτυγχανομένη διὰ τῆς ἐσωτερικῆς διαρθρώσεως καὶ ταξινομήσεως τῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ τῇ βάσει θεμελιώδους τινὸς στοιχείου τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς ἐξασφαλίζει τὴν λογικὴν θεμελίωσιν καὶ τὸ γενικὸν κῦρος τοῦ συστήματος αὐτῶν.

Ἄλλὰ ποῖον εἶναι τὸ θεμελιώδες τοῦτο στοιχεῖον τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς καὶ ποῖα ἀπαίτησις ἐπὶ τῇ βάσει τούτου δημιουργεῖται διὰ τὴν ταξινομήσιν τῶν περιοχῶν τοῦ πνεύματος, τῶν ἐπιστημῶν ;

Ἐξετάζομεν πρὸς τοῦτο τὰς θεωρίας δύο ἐπιφανῶν συγχρόνων φιλοσόφων.

Κατὰ τὸν Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770 - 1831) κύριος πυρὴν τῆς διαρθρώσεως ταύτης εἶναι αἱ δυνάμεις, διὰ τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμα ἐνὸς λαοῦ διακρίνεται. Αἱ δυνάμεις αὗται ἀποκοτῶν κυρίως δημιουργικὴν πολιτιστικὴν ἐνέργειαν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἀποτελοῦν τότε τὴν ἀφετηρίαν τῆς πνευματικῆς δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην πραγματοποιεῖται ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ βαθμηδὸν ὑπὸ μορφήν προσιδιάζουσαν πρὸς τὴν ψυχὴν ἐκάστου λαοῦ ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀποτελεῖ ἡ θρησκεία τὸ κέντρον τῶν περιοχῶν τοῦ πνεύματος, καθ' ὅσον καταδεικνύει αὕτη τὴν ὄριμον βαθμίδα, ἐν τῇ ὁποίᾳ πληροῦται ἡ αὐτοσυνείδησις τοῦ πνεύματος τοῦ ἰδίου λαοῦ. Οὕτως, ἂν ἡ θρησκεία προσδιορίζῃ τὸ ἐσωτερικὸν κίνητρον τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ, ὅπερ χαρακτηρίζει τὴν ζωτικότητα αὐτοῦ, ἡ πολιτεία ἀποτελεῖ τὸν στίβον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ζωτικότης αὕτη ἀποκτᾷ τὸ πνευματικὸν τῆς περιεχόμενον καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ ἀναπτύσσονται εἰς τὰς περιοχὰς τοῦ πνεύματος. Τέχνη, Ἐπιστήμη, Δίκαιον, Ἠθικὴ κ.λ.π. παρουσιάζουν τότε τὰς σφαίρας τῆς πνευματικῆς ζωῆς τούτου. Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης προσδιορίζεται ὁ δεσμὸς ἐκάστης περιοχῆς τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν. Δὲν λειτουργοῦν ὁμως αἱ δυνάμεις αὗται ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐθαρέτως ἀλλὰ κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν καὶ διὰ τοῦτο ἡ διαφαινομένη ἐν ταῖς περιοχαῖς τοῦ πνεύματος θέλησις τοῦ λαοῦ διαμορφοῦται κατόπιν τῆς διαλεκτικῆς κινήσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν δὲ διαλεκτικὴν ταύτην καλλιέργειαν ἐγγυᾶται ἡ καθαρὰ ἀφετηρία τοῦ ἰδίου τούτου πνεύματος, ἥτις συμπίπτουσα πρὸς τὸ προῦκαρχον ἀπόλυτον καὶ αἰώνιον πνεῦμα ἀποτελεῖ αἰτίαν τῆς λογικῆς ἐξελίξεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Αἱ κατευθύνσεις τῆς ἐξελίξεως τῆς πνευματικῆς ταύτης ζωῆς ἀντικατοπτρίζουν οὕτω, κατὰ τὸν Hegel, τὸ λογικῶς διαρθρούμενον σύστημα τῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Wilhelm Dilthey (1833 - 1911), διακρίνων τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας ἐκ τῶν φυσικῶν, αἵτινες, κατ' αὐτόν, δὲν δύνανται νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ φαινόμενα τῆς φύ-

σεως, θεωρεί ως βάσιν διαρθρώσεως τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν τὸν ψυχικὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος διὰ μέσου τῶν αἰῶνων συνειδητοποιεῖ. Κατὰ τὴν βίωσιν ἰδίως χρησιμοποιεῖται, ὡς τονίζει, τὸ σύνολον τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς καὶ ἀναπτύσσονται αἱ γνωστικαὶ ἰκανότητες, αἵτινες δύνανται νὰ ἐπικοινωνῶσι καὶ κυριαρχῶσι γνωστικῶς ἐπὶ γεγονότων ἐχόντων σχέσεις πρὸς τὸ σύνολον τῆς ζωῆς. Διότι δυνάμει ὑπάρχουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ὅλαι αἱ κατευθύνσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ἤτοι ὅλαι αἱ τάσεις, τῶν ὁποίων ἐκδηλώσεις εἶναι ὁ πνευματικὸς κόσμος καὶ ὁ κοινωνικὸς καὶ ἱστορικὸς βίος. Αἱ τάσεις αὗται διὰ τῆς βιώσεως ἀποκτοῦν ἐνέργειαν καὶ ἀποβαίνουν ἐξυπηρετικαὶ διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν.

Κατὰ τὴν γνωστικὴν συνεπῶς κίνησιν τῶν διαφερόντων τοῦ ἀνθρώπου ἀντικειμενικοποιῶνται ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του αἱ πολιτιστικαὶ κατευθύνσεις, ἡ δὲ ἱστορικὴ ἐξέτασις τούτων ὁδηγεῖ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς διακλαδώσεως τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ σύγκρισις τῆς θεωρίας τοῦ Diltey πρὸς τὴν τοῦ Hegel ὡς πρὸς τὴν διάρθρωσιν τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν καταδεικνύει τὰς ἐξῆς διαφορὰς :

α) Ἀντὶ τῆς διαλεκτικῆς κινήσεως τῆς ψυχῆς πρὸς ταξινόμησιν τῶν περιοχῶν τῶν ἐπιστημῶν, τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζει ὁ Hegel, παραδέχεται ὁ Diltey τὰς ψυχολογικὰς τάσεις τοῦ ὑποκειμένου, θεωρῶν οὕτω τὴν ψυχολογίαν ὄργανον τῆς φιλοσοφίας τοῦ πολιτισμοῦ. Διότι τὸ σύνολον τοῦ πολιτισμοῦ πραγματοποιεῖται, κατ' αὐτόν, ἐκ τῶν κοινῶν βιωμάτων πολλῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ὁμοιογενῆ πολιτιστικὴν δημιουργίαν. Ἐκεῖ εἰς τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ἀσκοῦν τὰ ἄτομα αὗτα, διαδηλοῦται ποίας ἰκανότητος τὰ ἴδια παρουσιάζουν, ποίας ἀνάγκας ἔχουν, ποίους σκοποὺς πραγματοποιοῦν καὶ διὰ ποίων ἐνεργειῶν ἱκανοποιῶνται. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἰς τὸ σύστημα τῶν ἐπιστημῶν ἀντικειμενικοποιεῖται ἡ γόνιμος ψυχικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ ψυχικὸς κόσμος τούτων, ὅστις προσδιορίζεται ὑπὸ ὀρισμένων τάσεων καὶ θελήσεων, ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς τὰ κίνητρα τῆς διαμορφώσεως τῶν περιοχῶν τοῦ πνεύματος.

β) Ἀντὶ τοῦ φωτισμοῦ, τὸν ὁποῖον κατὰ τὸν Hegel πραγματοποιεῖ ἡ θρησκεία καὶ διὰ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν βαθμίδα, ἐνθα πληροῦται ἡ αὐτοσυνειδησις τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἐπιτυγχάνομεν τὴν βαθμίδα τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Diltey τὴν διάγνωσιν τῶν κινήτρων τῆς διακλαδώσεως τούτων διὰ τῆς ὀπισθοδρομικῆς ἐρεῦνης τῆς ψυχῆς μας, ἣτις ἀσκεῖται πρὸς γῶσιν τοῦ ἱστορικῶς καρποφόρου λειτουργήσαντος ψυχικοῦ κόσμου τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ὅσον πλουσιώτερος εἶναι ὁ ἄνθρωπος εἰς ἐσωτερικὸν ψυχικὸν κόσμον τόσον ἡ αὐτοκατανόησις τούτου εἶναι πληρεστέρα, τόσον εὐχερεστέρα εἶναι ἡ διὰ τούτου διείσδυσις εἰς τὰ εἶδη τῆς ψυχικῆς πολιτιστικῆς δημιουργίας τοῦ παρελθόντος καὶ τόσον ἱκανοποιητικώτερα παρουσιάζεται ἡ διάρθρωσις τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν.

Καὶ ναὶ μὲν ἴσως ἤθελε προβληθῆ ἑνταῦθα ἡ ἀντίρρησις, ὅτι ἐνδέχεται ψυχολογισμὸς τῆς νὰ προσδιορίσῃ τὴν νόησιν τοῦ ὑποκειμένου, ὅστις καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν διείσδυσιν ταύτην. Ὁ ψυχολογισμὸς ὅμως ἀναφαίνεται κυρίως ὅταν διέπεται τὸ ὑποκείμενον οὐχὶ ὑπὸ ψυχικῶν δυνάμεων διαδηλουσῶν τὰ βιώματα αὐτοῦ ἀλλ' ὑπὸ τάσεων ἄλλοτριῶν κατευθύνσεων. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν παρακολῶ-

εται ἡ ὀρθὴ διείσδυσις καὶ ἡ διάρθρωσις τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν, διότι ἀντίξοοι διαθέσεις ἢ ἐπιδράσεις καλλιεργοῦν ἀπατηλὴν κατεύθυνσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὑποκειμένου. Εἰς τὰ πραγματικὰ ὅμως ψυχικὰ βιώματα τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκει ὁ Diltey γνησιότητα πολιτιστικῶν τάσεων, ἥτις συγκρατεῖ τὸ ἄτομον ἀπὸ πάντα ψυχολογισμῶν.

Δὲν ἐξετάζομεν τὰς θεωρίας ἄλλων φιλοσόφων, διότι ἐκ μόνων τῶν μνημονευθειῶν συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναγνώρισις ὑπὸ πάντων τῶν φιλοσόφων ἑνὸς θεμελιώδους στοιχείου τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς διὰ τὴν ἀποτελέσῃ τοῦτο τὴν βάσιν σταθερᾶς διαρθρώσεως τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν.

Δὲν εἶναι ἐν τούτοις ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ἡμῶν ἡ ἐξεύρεσις καὶ ἡ στήριξις τοιοῦτου στοιχείου οὐδὲ πολὺ περισσώτερον ἢ διατύπωσις ἑνὸς συστήματος τῶν ἐπιστημῶν. Μέλημα ἡμῶν εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν εἶναι νὰ ἀναφέρωμεν τὸν καθορισμὸν τῶν ὄρων, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἀκολουθῆ ἡ διάρθρωσις τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τρόπον ὥστε ἐν αὐτῷ νὰ πιστοποιηθῆ ἡ παρουσία τῆς λογικῆς θεμελιώσεως. Διότι ἡ ἀδυναμία τῆς ἐξευρέσεως καὶ διατυπώσεως ἑνὸς σταθεροῦ θεμελιώδους στοιχείου τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς, ἴκανοῦ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τῆς διαρθρώσεως τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν, ὀφείλεται εἰς τὸ ἀναμφισβήτητον γεγονὸς τῆς διαρκοῦς ἐξελίξεως καὶ μεταβολῆς τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς. Δὲν σημαίνει ἐν τούτοις ἡ ἀλλαγὴ αὕτη καὶ κυριαρχίαν ἐκάστοτε παραλογισμοῦ. Πάντα τὰ περιεχόμενα τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς, ἐφ' ὅσον κρατοῦν τὰς καρδίας καὶ τὰς σκέψεις τῶν ἀνθρώπων καὶ ρυθμίζουν τὴν ζωὴν αὐτῶν, διέπονται ὑπὸ λογικῆς θεμελιώσεως καὶ ἀκολουθοῦν τοὺς νόμους τῆς λογικῆς. Εἶναι ἄλλωστε γνωστὸν ὅτι οἱ νόμοι τῆς λογικῆς δὲν εἶναι οὔτε ἀπαράβατοι καὶ ἀναλλοίωτοι, ὡς οἱ φυσικοὶ νόμοι, οὔτε ἐξ ἀντιθέτου ἐξηρημένοι ὡς πρὸς τὸ κῦρος τῶν μόνων ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς συνειδήσεως τοῦ χρέους τῶν ἀνθρώπων, ὡς οἱ νόμοι τῆς πολιτείας. Οἱ λογικοὶ νόμοι ἔχουν τὸ προνόμιον νὰ ρυθμίζουν τὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων ἐπὶ τόσον μόνον χρονικὸν διάστημα, ὅσον τὸ κῦρος αὐτῶν παραμένει ἀδιάσειστον. Ὅταν νέαι ἀποκαλύψεις ἢ μείζονα καὶ σπουδαιότερα κριτήρια καταδειξοῦν τὴν πλάνην αὐτῶν, τότε παραγνωρίζονται, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ βαρύνονται διὰ τὰ μέχρι στιγμῆς ἐκείνης κελεύσματά των. Ἡ ἰσχὺς τῶν κελευσμάτων τούτων, ἀνταποκρινθεῖσα πρὸς τὴν οἰκείαν βαθμίδα τῆς πολιτιστικῆς ἐξελίξεως τῶν ἀνθρώπων, κατήθυσεν ὀρθῶς καὶ ὁμαλῶς τὴν ζωὴν αὐτῶν. Ἦδη τὰ νέα κριτήρια στηρίζουν τὴν νέαν κατάστασιν τῆς λογικῆς. Διασφαλίζεται ὅμως αὕτη ὑπὸ ὀρισμένης προϋποθέσεως καὶ αὗται κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν εἶναι αἱ ἐξῆς :

α) Τὸ θεμελιώδες στοιχεῖον τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἐκάστοτε τὴν βάσιν τῆς διαρθρώσεως τοῦ οἰκείου συστήματος τῶν ἐπιστημῶν, δὲν πρέπει νὰ ἐπιζητῶμεν νὰ ἀποκαλύπτωμεν ὀρμώμενοι ἐκ τοῦ περιεχομένου ὀρισμένης μόνον πτυχῆς τοῦ πολιτισμοῦ ἀλλ' ἐκ τῆς θεωρήσεως ἐκάστοτε τοῦ συνόλου τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο πληροῦν τὴν συνείδησιν ὀρίμου προσωπικότητος ἐξυπηρετεῖ τὴν ζωὴν καὶ διευκολύνει ἡμᾶς εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ διακρίνωμεν τί ἐκάστη περιοχὴ προσφέρει εἰς τὸ σύνολον τῆς ζωῆς.

β) Τὴν θεώρησιν ταύτην ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἐπιστημῶν ἐπιτυγχάνομεν κυρίως διὰ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πολιτισμοῦ, ἥτις ἐρμηνεύουσα τὸ φαινόμενον τοῦ πολι-

τισμοῦ, τὴν ὑφὴν καὶ διακλάδωσιν αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὰ βιώματα τοῦ λαοῦ ἔχει ἰδιαιτέραν σχέσιν πρὸς τὴν Φιλοσοφίαν τῆς Ἱστορίας, δεδομένου ὅτι ὁ πολιτισμὸς ἀντικατοπτρίζων τὴν καλλιέργειαν τῆς ψυχῆς μόνον ἱστορικῶς διαμορφοῦται. Ἡ δὲ συμβολὴ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας εἰς τὴν θεώρησιν τοῦ συνόλου τῶν ἐπιστημῶν σημαίνει ὅτι αἱ περιοχαὶ αὗται, ἔχουσαι ἀφετηρίαν τὰ ψυχικὰ βιώματα τῶν ἀνθρώπων, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἀποδεκτὸν ὑπὸ τοῦ Diltey, ὑφίστανται βαθμηδὸν τὴν κατεργασίαν τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου, καθ' ὃν τρόπον ὑπὸ τοῦ Hegel ὑποστηρίζεται, ὁπότε τὰ βιώματα τῶν ἀνθρώπων ἀπαλλασσόμενα παντὸς ἄλλοτρίου στοιχείου καὶ μετατρέπομενα εἰς πνευματικὰ περιεχόμενα συναπαρτίζουν τὰς περιοχὰς τῶν ἐν χρήσει ἐπιστημῶν. Οὕτω, τὰ περιεχόμενα ταῦτα ἀντικατοπτρίζουν πάντοτε τὴν μορφήν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς ἀντιστοίχου κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων.

γ) Ἡ ἐξέλιξις αὕτη χωρεῖ διαδοχικῶς κατὰ στάδια, ἅτινα, ὡς ἤδη εἶναι εὐνόητον, καταδεικνύουν τοὺς βαθμοὺς τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Οὕτως ἂν αἱ πρῶται ἐπιστημονικαὶ ἐπιδόσεις τῶν ἀνθρώπων ἦσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν βιοτικῶν καὶ βιολογικῶν ἀναγκῶν αὐτῶν, βαθμηδὸν ἀναπτύσσονται ἐπιστήμασθηριζόμενα εἰς τὰ πολιτικά, θρησκευτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ διαφέροντα αὐτῶν, ὁπότε καὶ ἐκτιμῶνται αἱ ἀξιολογικαὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς τῶν. Ἐκ τούτου καταδεικνύεται, ὅτι ἡ καλλιέργεια τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἀντικειμενικοποίησις τοῦ ὑπ' αὐτῆς διαμορφωμένου πνευματικοῦ περιεχομένου τῆς ζωῆς εἰς ἐπιστήμας βαίνει βαθμηδὸν πρὸς τελείωσιν. Ταύτην δὲ μόνον ἡ ἰδεαλιστικὴ κατεύθυνσις τῆς ζωῆς δύναται ἐκάστοτε νὰ ἐρμηνεύσῃ.

Ὅθεν ἐκ τῶν ἐκτεθέντων καθίσταται φανερόν ὅτι ἡ ταξινόμησις τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν προσδιορίζεται ἐκάστοτε ἐπὶ τῇ βάσει ἐκείνου τοῦ στοιχείου τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν οἰκείαν βαθμίδα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὅτι τὸ στοιχεῖον τοῦτο εὐρίσκομεν πάντοτε μόνον εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ἰδεατοῦ περιεχομένου τῆς ζωῆς.

Δὲν δυσανασχετοῦμεν πλέον, ἂν σαφῶς διαπιστοῦται ἡ διαφοροποίησις ἐκάστοτε τῆς ἱεραρχικῆς κατατάξεως καὶ ταξινομήσεως τῶν ἐπιστημῶν, δεδομένου ὅτι δὲν διαπιστοῦται σταθερὰ μορφή τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν. Πιστοποιεῖται ἄλλωστε τὸ γεγονός τοῦτο καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν πνευματικῶν δημιουργιῶν ἐκάστου λαοῦ καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ φαινομένου τῆς ἐξελίξεως τῆς γλώσσης τοῦ ἰδίου λαοῦ, ἐξ ἧς καταφαίνεται ὅτι ἡ ἔκφρασις τῆς πολιτιστικῆς δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου ἀκολουθεῖ ἐκάστοτε διάφορον κατεύθυνσιν.

Δὲν διαμφισβητεῖται ὁμως ἐκ τούτου ἡ ἐκάστοτε λογικὴ θεμελίωσις τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν, διότι διὰ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ πολιτιστικοῦ στοιχείου τῆς διαρθρώσεως τοῦ συστήματος τούτου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς οἰκείας βαθμίδος τῆς πολιτιστικῆς ἐξελίξεως λαοῦ τινος διασφαλίζεται συγκρότησις συστήματος ἐπιστημῶν, τὸ ὁποῖον ἔχει τὰ ἐξῆς γνωρίσματα :

- α) Παρουσιάζει ἐνότητα ἑναρμονιζομένην πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ καὶ ἐκ τούτου ἀντικειμενικὸν κῦρος.
- β) Στηρίζεται εἰς ὑπερβατικὴν θεμελίωσιν, δεδομένου ὅτι δι' αὐτοῦ εὐνοεῖται ἡ ἐξέλιξις τοῦ πολιτισμοῦ πρὸς ἰδεαλιστικὴν κατεύθυνσιν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι

εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἢ διάρθρωσις τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν δὲν καταστρέφεται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ἀλλοτρίων στοιχείων καὶ ὅτι τὰ ἄτομα βιοῦντα ἐν τινι βαθμίδι τοῦ πολιτισμοῦ τῶν προσβλέπουσιν μὲ πίστιν τὰ κτηθέντα ἀγαθὰ καὶ δοκιμάζουσιν ἱκανοποιήσιν ἐκ τῶν ἐπιτευχθεισῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιδόσεων τῶν.

Τὰ γνωρίσματα ταῦτα ἐπικυροῦν τὴν διαπίστωσιν ὅτι τὸ σύστημα τῶν ἐπιστημῶν, ὅπερ διαρθροῦται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἰδεατοῦ ἐκάστοτε περιεχομένου τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς, κατέχει λογικὴν θεμελίωσιν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγομεν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα :

α) Εἶναι ἀληθές ὅτι δὲν συμπίπτουσιν αἱ ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν διαφορῶν πτυχῶν τῆς ζωῆς καὶ ὅτι αἱ μέθοδοι ἐρεύνης τῶν ἐπιστημῶν εὐρίσκονται διαρκῶς ἐν ἐξελίξει. Τὰ γεγονότα ταῦτα δυσχεραίνουν βεβαίως τὴν ἀντικειμενικὴν διάρθρωσιν τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ διάλογος ὁμῶς, ὅστις ἀσκεῖται ἐν τῇ πνευματικῇ ζωῇ, ὁδηγεῖ βαθμηδόν, εἰς τὴν ἄμβλυνσιν τῆς ἀσυμφωνίας τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν μνημονευθεισῶν προϋποθέσεων, αἵτινες στηρίζουσιν τὴν δυνατότητα τῆς κατ' ἀντικειμενικὸν κύρος διαρθρώσεως τοῦ συστήματος αὐτῶν.

β) Εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ ἐκάστοτε κοσμοθεωρίαι ἐπηρεάζουσιν σοβαρῶς τὸ περιεχόμενον τῆς ζωῆς καὶ προκαλοῦν ὡς ἐκ τούτου ποικίλας ἱεραρχικὰς κατατάξεις τῶν ἐπιστημῶν καὶ δὴ τοιουτοτρόπως ὥστε ἡ κατέχουσα τὴν πυραμίδα τούτων ἐπιστήμη νὰ προσιδιάξῃ πρὸς τὴν κρατοῦσαν κοσμοθεωρίαν. Ἄλλ' οὔτε καὶ ἡ παραλλαγή τῶν κοσμοθεωριῶν ἀποκλείει τὴν ἀντικειμενικὴν διάρθρωσιν τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν. Διότι ἐκάστη ἐποχὴ ἔχει τὴν ἱστορικὴν τῆς συνείδησιν, ἡ δὲ ἱεραρχικὴ κατατάξις τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὴν συνείδησιν ταύτην ἀντικατοπτρίζει τὸ κύρος καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ οἰκείου πολιτισμοῦ. Ὅθεν ἡ κοσμοθεωρητικὴ ἀπόχρωσις τῆς πνευματικῆς ζωῆς στηρίζουσα τὸ κύρος τοῦ κρατοῦντος πολιτισμοῦ παρέχει καὶ τὸ κριτήριον τῆς λογικῆς θεμελιώσεως τοῦ ἀντιστοίχου συστήματος τῶν ἐπιστημῶν.

γ) Εἶναι ἀληθές τέλος ὅτι σημειοῦνται ἀντιθέσεις εἰς τὴν ζωὴν. Ὅφειλεται τοῦτο εἰς τὴν στροφὴν, ὡς εἶδομεν, τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὀρισμένον μόνον πτυχὰς τῆς περὶ κόσμου καὶ βίου πραγματικότητος ἢ εἰς τὴν ἀντικειμενικοποίησιν τοῦ συνειδητοῦ περιεχομένου ὀρισμένου μόνον τομέως τῆς ζωῆς. Ἄλλ' οὔτε καὶ αἱ ἀντιθέσεις αὗται, αἱ ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν διαφορόντων τῶν ἀτόμων προερχόμεναι, καταστρέφουσιν τὴν λογικὴν θεμελίωσιν τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν, διότι ἡ ὅλη περὶ κόσμου καὶ βίου πραγματικότης δύναται νὰ περιλάβῃ ἐν τῇ νοητῇ συγκροτήσει τῆς πάσας τὰς πτυχὰς ταύτας καὶ πάντας τομεῖς τῆς ζωῆς, ἀρκεῖ αὗται νὰ καλλιεργῶνται διὰ τῆς λογικῆς ἐπεξεργασίας τῶν βιωμάτων τῆς ζωῆς. Εἶναι ὁμῶς ἐπιβεβλημένον εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ θεμελιώδους στοιχείου τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς, ἱκανοῦ νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῶν ἀντιθέσεων τούτων καὶ νὰ στηρίξῃ τὴν λογικὴν διάρθρωσιν τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν, νὰ λειτουργήσῃ ἢ διαλεκτικὴ κίνησις τῆς

ψυχῆς, ἥτις ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς φιλοσοφικῆς θεωρήσεως τῆς ἐξελίξεως τοῦ περιεχομένου τῆς πνευματικῆς ζωῆς θὰ παράσχη τὸν φωτισμὸν τῆς διὰ τὴν συναλλαγὴν τῶν ἀντιθέσεων καὶ διὰ τὴν διάρθρωσιν ἀντικειμενικοῦ κύρους συστήματος τῶν ἐπιστημῶν.

Πέραν ὅμως τῆς διαλεκτικῆς καὶ κοσμοθεωρητικῆς καλλιέργειας, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἡ ψυχὴ διὰ τὴν λογικὴν θεμελίωσιν τῶν ἐπὶ μέρους καὶ τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἄλλαι ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, ἀπορρέουσαι ἐκ τοῦ ἰδεατοῦ περιεχομένου αὐτῆς, διαδηλοῦν τὴν λογικὴν ταύτην θεμελίωσιν. Οὕτω, τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, ἐφ' ὅσον κυριαρχεῖ εἰς τὴν ζωὴν, παρέχει τὴν διαπίστωσιν ὅτι προοδευτικαὶ τάσεις καλλιεργοῦν τὴν ὁδὸν πρὸς τελείωσιν, ὅτι ἱκανοποίησιν δοκιμάζουν τὰ ἄτομα ἐκ τούτου καὶ ὅτι ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου κρατεῖ ἐν ἑαυτῇ εἰκόνα ἀναφερομένην εἰς τὴν ὁλότητα τοῦ σύμπαντος. Ὁ ἄνθρωπος τότε δημιουργεῖ κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς του καὶ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὁλότητος. Ἡ νόησις του ἑναρμονιζομένη πρὸς τὰ αἰτήματα τοῦ Λόγου τοῦ Ὑψίστου ὄντος παρουσιάζει δημιουργίαν ἐξ ἀγαθότητος, ὡς ἀκριβῶς ὁ Θεὸς ἐξ ἀγαθότητος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ ἔθεσε τάξιν ἐν αὐτῷ.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν ἐπιστημῶν ἀντικατοπτρίζον τὴν ἀγαθότητα ταύτην συνέχει τὰς συνειδήσεις πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀποτελεῖ τοῦτο ἰσχυρὸν ἐχέγγυον ὅτι παρουσιάζει λογικὴν θεμελίωσιν.

Βασικὸς συντελεστὴς ἐπιτυχίας εἶναι ἡ

ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗ

Εἰδικὴ Ἐπιθεώρησις ἐρέυνης προβλημάτων προβολῆς ἀγαθῶν, διαφημίσεως αὐτῶν, δημοσίων σχέσεων καὶ Marketing.

Μοναδικὴ ἔκδοσις εἰς τὴν Ἑλλάδα

Ἡ ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΣ ἐνδιαφέρει τὸν βιομήχανον, τὸν ἔμπορον, τὸν διαφημιστὴν, τὸν σύμβουλον δημοσίων σχέσεων, κάθε ἐπιχειρηματίαν δημοσιότητος.

Ἡ μόνη ἔκδοσις πού δημοσιεύει μηνιαῖα στατιστικὰ στοιχεῖα τῆς διαφημιστικῆς κινήσεως τῆς χώρας μας.

Πληροφορία καὶ συνδρομαί: Λεωφ. Συγγροῦ 4 – Τηλ. 910.079

Διευθυντής: Μ. Β. ΠΑΥΛΙΔΗΣ